

ΜΕΓΑΛΗ
ΟΡΘΟΔΟΞΗ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ

ΜΕΓΑΛΗ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

ΜΕΓΑΛΗ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

© COPYRIGHT: ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ε.Π.Ε.

Λόντου 6 - 106 81, Αθήνα

Τηλ.: (210) 3824773, 3836042, 3822793

Φαξ: (210) 3823370

e-mail: info@stratigikes.com

www.stratigikes.com

2013

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται ότι κατά τον Ν. 2121/1993 και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης, απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο, η αποθήκευσή του σε βάση δεδομένων, η αναμετάδοσή του και η ηχογράφησή του με οποιονδήποτε τρόπο, ψηφιακά ή ηλεκτρονικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη.

ISBN SET 978-960-8094-59-8

9 789608 094598

ISBN ΤΟΜΟΣ 9^{ος} 978-960-8094-78-9

9 789608 094789

εγκυκλοπαίδεια 1

ΜΕΓΑΛΗ
ΟΡΘΟΔΟΞΗ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

ΤΟΜΟΣ 9
Ιλαρίων - Κατάρα

Αρ. Κατ. 6750

Ετραπυγικές
εκδόσεις

Το σπουδαιότερο βέβαια έργο του Ιωάσαφ, αν και το λιγότερο διαδεδομένο, είναι η πλήρης μελοποίηση του *Ειρμολογίου*, η δεύτερη χρονικά στην συνολική ιστορία του συγκεκριμένου μουσικού βιβλίου. Η (ιστορική και αισθητική) αξία αυτού του έργου είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτη, φαίνεται δε να συνίσταται στον «κατά μικρόν», όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στις πηγές-καλλιπισμό του μέχρι τότε διαμορφωμένου μέλους του *Ειρμολογίου* [βλ. ενδεικτικά στον κώδικα Μ. Λαύρας Κ 158 (αρχές 17^{ου} αι.): Αρχή συν Θεώ αγίω του *Ειρμολογίου* του όλου ενιαίου, εκαλλιπίσθη δε μικρόν παρά του εν μοναχοίς ευτελούς Ιωάσαφ του νέου Κουκουζέλους]· ο εν λόγω καλλιπισμός, επιπροσθέτως, φέρει την τοπική σφραγίδα της περιοχής όπου ο Ιωάσαφ ζούσε και εδρασηριοποιείτο, αποτυπώνει δηλαδή την ιδιαίτερη αγιορειτική μουσική παράδοση, γεγονός που επισημαίνεται ευθέως στις μουσικές πηγές [βλ. χαρακτηριστικά στους κώδικες Ιβήρων 1192 (αρχές 17^{ου} αι.): Αρχή συν Θεώ αγίω του *Ειρμολογίου* του όλου ενιαίου, καθώς ψάλλεται εις το Άγιον Όρος, εκαλλιπίσθη δε μικρόν παρά του εν μοναχοίς Ιωάσαφ του νέου Κουκουζέλους· και Barb. Gr. 301: Αρχή συν Θεώ αγίω του *Ειρμολογίου* του όλου ενιαίου, καθώς ψάλλεται εις το Άγιον Όρος, εκαλλιπίσθη μικρόν παρά του εν μοναχοίς ευτελούς Ιωάσαφ του νέου Κουκουζέλους]· πιο συγκεκριμένα, το μέλος του *Ειρμολογίου* του Ιωάσαφ συμπυκνώνει την ξεχωριστή μουσική παράδοση της ιεράς μονής του Βατοπαιδίου, όπου και ο ίδιος φαίνεται πως εγκαταβίωσε ως μοναχός [βλ. τη χαρακτηριστική επιγραφή ενός κώδικα που εικάζεται μάλιστα ως αυτόγραφος του Ιωάσαφ, του Ιβήρων 1248 (α' μισό 17^{ου} αι.), όπου το *Ειρμολογίον* του περιγράφεται ως εξής: Αρχή συν Θεώ αγίω του εκκλησιαστικού *Ειρμολογίου*, εγράφη καθώς ψάλλεται εν τω Αγίω Όρει και εις την βασιλικήν μονήν του Βατοπαιδίου]. Με αφορμή τη μεία του τελευταίου, φερομένου ως αυτογράφου του Ιωάσαφ, κώδικα, να σημειωθεί επιπλέον ότι ο ίδιος φέρεται και ως «καλλιγράφος της μουσικής απαράμιλλος»· έτσι χαρακτηρίζεται συγκεκριμένα από τον Γ. Παπαδόπουλο, ο οποίος μαρτυρεί και τα εξής: «...αντέγραψε μετ' ακατα-

βλήτου φερεπονίας την παλαιάν Παπαδικήν εις ογκωδέστατον τόμον, εν τω οποίω περιέχονται τα διάφορα σήματα των τροχών, το κείμενον του Μεγάλου Ίου της Παπαδικής, η Γραμματική του Δαμασκηνού και Κοσμά, και άλλα αποσπάσματα θεωρίας διαφόρων ελλογίμων μουσικών, ύμνοι βασιλικοί και πατριαρχικοί, ο Ακάθιστος ύμνος, το Σύμβολον της Πίστεως και η Κυριακή προσευχή. Εκ της εγκυκλίου σειράς της μουσικής, εκτός του *Ειρμολογίου* και του συντόμου *Στιχηραρίου* εμπεριέχει συν τούτοις το *Κρατηματίριον*, το *Οικηματίριον*, την *Παπαδικήν* και το *Μαθηματίριον* μετά των αναγραμματοσμών».

Α.ΧΑΛ.

Βιβλιογραφία:

Αναστασίου, Γ.Γ., *Τα κρατήματα στην ψαλτική τέχνη*, Αθήνα 2005, σ. 338-339. Αντωνίου, π. Σπ., *Το Ειρμολόγιον και η παράδοση του μέλους του*, Αθήνα 2004, σ. 155-168. Καραγκούνης, Κ.Χ., *Παραλειπόμενα περί του Χερουβικού Ύμνου*, Βόλος 2005, σ. 119, 134, 141. Παπαδόπουλος, Γ.Ι., *Συμβολαί εις την ιστορίαν της παρ' ημίν εκκλησιαστικής μουσικής...*, Αθήνα 1890 [= Αθήνα 1977], σ. 312. Χατζηγιακουμής, Μ.Κ., *Μουσικά χειρόγραφα Τουρκοκρατίας (1453-1832)*, τ. 1, Αθήνα 1975, σ. 306. Χατζηγιακουμής, Μ.Κ., *Η εκκλησιαστική μουσική του ελληνοισμού μετά την άλωση (1453-1820)*. *Σχεδιασμός ιστορίας*, Αθήνα 1999, σ. 37, 122-124 (υποσημ. 80-82).

Ιωασαφαίοι. Αγιογράφοι μοναχοί του Αγίου Όρους.

Ιδρυτής του αγιογραφικού εργαστηρίου ήταν ο Καππαδόκης μοναχός Ιωάσαφ (1832-1880). Από το 1881, το εργαστήριό τους είχε για κέντρο τη σκήπη Καυσοκαλυβίων, όπου ανήγειραν περικαλλή καλύβη του Αγίου Γεωργίου. Το έτος 1925, τρία μέλη της συνοδείας αναχώρησαν για τις Καρυές, όπου δημιούργησαν το δικό τους εικονογραφικό εργαστήριο στο γρηγοριάτικο κελί της Υπαπαντής. Οι Ιωασαφαίοι δεν ακολούθησα τη βυζαντινή τεχνοτροπία. Η ζωγραφική τους διακρίνεται από ένα ρεαλισμό, σχεδόν φωτογραφικό, όπως επίσης και από μια πολύ επιμελημένη τεχνική, την οποία παρατηρούμε στην προσεκτική απεικόνιση των λεπτομερειών, κάτι που προδίδει πολύ ανεπτυγμένη ζωγραφική τεχνική ικανότητα. Με το εργαστήριον των Ιωασαφαίων (1856) αρχίζει να επικρατεί στο Άγιον Όρος το δυτικό φυσιοκρατικό καλλιτεχνικό ιδίωμα και ιδίως εκείνο της Ρωσσοαζαρικής λεγόμενης ζωγραφικής, με την τεχνική της ελαιογραφίας σε μουσαμά, αντί της παραδοσιακής αυγοτέμπερας. Η χρήση του λαδιού είναι πια γενι-

κευμένη, ενώ το χρυσό φόντο έχει καταργηθεί. Έντονη επίσης είναι η χρήση χρυσοκονδυλιάς στις ενδυμασίες. Στα έργα των Ιωασαφαίων αναγνωρίζονται στοιχεία δυτικότερης ζωγραφικής στα πρόσωπα και στα ενδύματα των αγίων, καθώς και στα μπαρόκ διακοσμητικά πλαίσια. Φανερά είναι επίσης η επίδραση των λιθογραφιών (χάρτινων εικόνων) που φθάνουν κυρίως από τη Ρωσία.

Ιωασαφαίοι ζωγράφοι και άλλοι Καυσοκαλυβίτες πατέρες με τον Οικουμενικό Πατριάρχη Ιωακείμ τον Γ' (φωτο: εργαστήριο Ιωασαφαίων, προ του 1901 - Αγιορείτικη Φωτοθήκη)

Έργα των Ιωασαφαίων, υπάρχουν στη Μόσχα, την Αγία Πετρούπολη, την Οδησό, το Κίεβο, τη Σόφια, την Τραπεζούντα και την Κωνσταντινούπολη, όπου ο Πατριάρχης Ιωακείμ Γ' (1878-1884, 1901-1911) τα τοποθέτησε στο Πατριαρχείο (στο πατριαρχικό παρεκκλήσι του Αγίου Ανδρέα, οι εικόνες του τέμπλου είναι έργα τους του έτους 1904), στην Αμερική, την Αίγυπτο, τη Ρουμανία, τη Σερβία, τη Γερμανία και στην Ελλάδα. Στην καλύβη του Αγίου Γεωργίου στα Καυσοκαλύβια του Αγίου Όρους, οι δεσποτικές εικόνες στο τέμπλο, καθώς και οι ελαιογραφίες του τρούλου του παρεκκλησίου προέρχονται από τον χρωστήρα τους.

I.Φ.

Βιβλιογραφία:

Καλοκέρης, Κ., *Άθως. Θέματα Αρχαιολογίας και Τέχνης*, Αθήνα 1963. Παύλος Λαυριώτης, μον., «Ιστορία της αδελφότητας Ιωασαφαίων του Αγίου όρους», *Εφημέριος* 44/13 (1995) και 45/1 (1996) (ανάτυπο). Παυλόπουλος, Δ., «Η απήχηση των Ναζαρνών», *Η Καθημερινή-Επτά ημέρες* (12.4.2001). Αθανάσιος Παπάς, μητρ. Ηλιουπόλεως και Θείρων, «Ο αγιογραφικός οίκος των Ιωασαφαίων», στον τόμο *Αναφορά εις μνήμην Μητροπολίτου Σάρδων Μαξίμου*, τ. 1, Γενεύη 1989, σ. 139-158. Πατάπιος Καυσοκαλυβίτης, *Αγιασμένες Μορφές των Καυσοκαλυβίων*, Από τον όσιο Μάξιμο ως το γέροντα Πορφύριο, Άγιον Όρος 2007, σ. 228-235. Πατάπιος Καυσοκαλυβίτης, *Η Ιερά Καλύβη του Αγίου Γεωργίου Ιωασαφαίων στα Καυσοκαλύβια του Αγίου όρους*, Άγιον Όρος: έκδ. I. Καλύβη Αγ. Γεωργίου 2010.

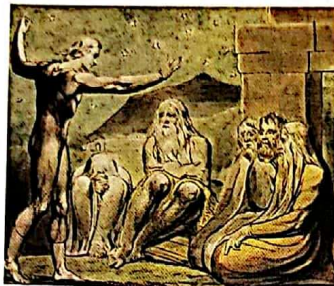
Ιώβ. ΠΔ. Το όνομα 'Ιώβ' απαντά στο βιβλίο του Ιεζεκιήλ (Ιεζ 14:14, 20), όπου μνημονεύονται τρεις άνδρες της αρχαιότητας, Νώε, Δανιήλ και Ιώβ, για την υποδειγματική τους ευσεβεία. Αφορά, επίσης, σε βιβλίο της Παλαιάς Διαθήκης, το οποίο, μαζί με τις *Παροιμίες*, τον *Εκκλησιαστή*, τη *Σοφία Σειράχ* και τη *Σοφία Σολομώντα*, περιλαμβάνεται στη σοφολογική γραμματεία. Ο Ιώβ, πρωταγωνιστής του συγκεκριμένου βιβλίου, παρουσιάζεται στο εισαγωγικό, αφηγηματικό πλαίσιο (Ιωβ 1-2) όμοιος με τους Πατριάρχες, π.χ. προσφέρει θυσία, όπως ο Νώε και ο Αβραάμ. Υποβάλλεται σε βαριά δοκιμασία από τον Θεό, όπως και ο Αβραάμ. Αποτελεί πρότυπο ευσεβούς, πάσχοντα δούλου του Θεού, που ζει πλούσια κι ευτυχισμένα μέχρι τη στιγμή που ο Θεός του στερεί όσα αγαθά διέθετε, περιουσία, υγεία καθώς και τα παιδιά του. Με τον τρόπο αυτό δοκιμάζεται η ευσεβεία του Ιώβ.

Σύμφωνα με την ιστορία-πλαίσιο του βιβλίου οι δοκιμασίες του έχουν την αιτία τους σ' ένα ουράνιο στοιχείμα ανάμεσα στο Θεό και τον κατήγορο άγγελο (σατανά), που αμφισβήτησε μπροστά στο Θεό την αληθινή ευσεβεία του Ιώβ λέγοντας πως οφείλεται στα αγαθά που απολαμβάνει. Ο Ιώβ υπομένει όλες τις δυσχέρειες και τις εκθρόνιες. Στον επίλογο του βιβλίου (Ιωβ 42:7-17) ο Θεός του χαρίζει μεγαλύτερη ευτυχία από εκείνη που είχε πριν από τις συμφορές του. Η διήγηση για τον ευσεβή Ιώβ, που πλήττεται από αλλεπάλληλα κακά, βρίσκεται κατά το πρώτο μέρος του βιβλίου πολύ κοντά στις πατριαρχικές διηγήσεις, γεγονός που έκανε παλαιότερους ερευνητές να θεωρήσουν ότι το συγκεκριμένο βιβλίο ήταν έργο του Μωυσή. Ο συγγραφέας του δεν μας είναι γνωστός. Πρόκειται πιθανόν για Ισραηλίτη, που ταξίδεψε και ενδεχομένως παρέμεινε εκτός Παλαιστίνης, ίσως στην Αίγυπτο. Για την εποχή που έζησε υπάρχουν μόνον εικασίες. Οι σημαντικές ομοιότητες που παρουσιάζει το βιβλίο με του Ιερεμία και του Ιεζεκιήλ ως προς την έκφραση και τη σκέψη, αλλά και το γεγονός ότι η γλώσσα του περιέχει πολλούς αραμαϊσμούς, οδηγούν τους ερευνητές στην τοποθέτηση της συγγραφής του στην εποχή μετά τη βαβυλωνία αιχμαλωσία και έπειτα, κατά την οποία γίνεται έντονα, περισσότερο απ' ότι στο παρελθόν, λόγος για την τύχη του ατόμου ξεχωριστά

και όχι τόσο για την τύχη του έθνους. Το θέμα της ευθύνης του αιτίου αναπατά καλυμμένα στο βιβλίο του Δευτερονομίου (Δτ 24:16) καθώς και στον Ιερεμία (Ιερ 31,29-30). Ακόμη πιο ξεκάθαρα τονίζεται στο βιβλίο του Ιεζεκιήλ (Ιεζ 18). Στην εποχή του Ιεζεκιήλ αρχίζει κάθε άτομο να είναι υπεύθυνο για τις πράξεις του και μαζί με το θέμα αυτό τονίζεται ιδιαίτερα η διδασκαλία της ανταπόδοσης των πράξεων του ανθρώπου πάνω στη γη με ανάλογο τρόπο. Το άτομο θα δεχθεί είτε την τιμωρία είτε την ανταπόδοση των πράξεών του σ' αυτή τη ζωή και όχι στο μέλλον.

Γιατί όμως ένας άνθρωπος όπως ο Ιώβ, που το κείμενο των Ο' τον χαρακτηρίζει άκακο, με την έννοια ότι μπορεί να σταθεί ενώπιον του Θεού λόγω της θεοσεβείας του, δυστυχεί και υποφέρει; Μαζί με το οξύτατο ερώτημα του καθορισμού των δεινών από τον Θεό, στο βιβλίο του Ιώβ προβάλλεται και η προβληματικότητα της κατεύθυνσης, την οποία οι σοφοί δάσκαλοι στον ιουδαϊσμό υποδείκνυαν μέχρι στιγμής στη ζωή του ανθρώπου. Στο κυρίως μέρος του βιβλίου, γραμμένο σε ποιητικό λόγο (Ιωβ 3:1-42, 6), όπου αναπτύσσεται ο ζωηρός διάλογος ανάμεσα στον Ιώβ και τους φίλους του (Ελιφάζ, Βιλδάδ, Σοφάρ και Ελικού), είναι ξεκάθαρο κάτι τέτοιο. Οι φίλοι του Ιώβ υποστηρίζουν ότι ο Θεός συμπεριφέρεται δίκαια στον άνθρωπο. Ιδιαίτερα ο Ελικού (Ιωβ 32-37) υπερασπίζεται την απόλυτη δικαιοσύνη του Θεού και παράλληλα την πλήρη ευθύνη του ανθρώπου για την τύχη ή την ατυχία του (Ιωβ 32-37). Στην παρέμβασή του, μάλιστα, υπογραμμίζει ότι η συμφορά που βρίσκει τον άνθρωπο δεν αποτελεί ποινή για την αμαρτία του αλλά έχει παιδαγωγικό χαρακτήρα. Οι φίλοι του Ιώβ επιχειρηματολογούν υπέρ της σύνδεσης πράξης και συνέπειας. Ισχυρίζονται ότι η τάξη αυτού του είδους είναι θεοπισμένη από τον Θεό και εκφράζει το θέλημά του. Βάσει αυτής της πεποίθησης ο Θεός δεν είναι σε καμία περίπτωση άδικος. Γι' αυτό και στο τέλος κατηγορούν ευθέως τον Ιώβ ότι στο υπόβαθρο των παθημάτων του βρίσκεται ένα δικό του πλημμέλημα, το οποίο απλώς δεν παραδέχεται (Ιωβ 22:1 κ.ε.). Τα βιβλία Ιώβ και Εκκλησιαστής, σε αντίθεση με τα άλλα βιβλία της σοφολογικής γραμμα-

τείας, αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό το παραδοσιακό αυτό σχήμα της ανταπόδοσης των πράξεων, σύμφωνα με το οποίο ο σοφός και ο δίκαιος αναμειβονται αναλόγως. Ο Ιώβ, στον διάλογο με τους φίλους του, θέτει το θέμα «γιατί να υποφέρει ο δίκαιος», ενώ τα πράγματα πηγαίνουν καλά στους απομακρυσμένους από τον Θεό, τους ασεβείς. Το θέμα της θείας δικαιοσύνης και το πρόβλημα του ανθρώπινου πόνου

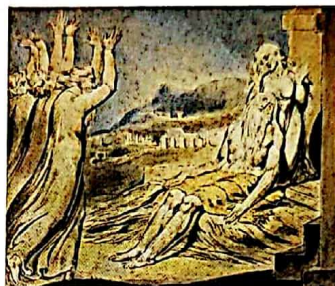

William Blake, Η οργή του Ελικού, εικονογράφηση του Βιβλίου του Ιώβ (1821), National Gallery of Art, Washington (ΗΠΑ)

εξετάζονται στο πλαίσιο της συζήτησης των σοφών για την ισχύ διδασκαλίας της ανταπόδοσης, απέναντι στην οποία απόλυτοι υπερασπιστές εμφανίζονται οι φίλοι του Ιώβ. Αυτοί αμφισβητούν την ευσεβεία του. Τον ενοχοποιούν λέγοντας ότι για να υποφέρει σημαίνει πως έχει αμαρτήσει, έχει απομακρυνθεί από τον Θεό. Επομένως το κακό που τον βρήκε έχει τον χαρακτήρα της τιμωρίας του Θεού. Τα βιβλία του Ιώβ και του Εκκλησιαστή έναντι αυτής της πεποίθησης τονίζουν την ελευθερία του Θεού. Οι πράξεις του ανθρώπου δεν είναι δυνατόν να επηρεάσουν το θέλημά του. Ο Θεός κάνει ό,τι θέλει. Είναι όμως και ελεήμων σύμφωνα με το βιβλίο του Ιώβ.

Ο Ιώβ έχει συνείδηση ότι ο Κύριος στέλνει τις συμφορές του. Αυτόν θεωρεί ως μοναδικό κυρίαρχο και κάτοχο της αληθινής σοφίας και σύνεσης (Ιωβ 28). Η σοφία ανήκει μόνο στον Θεό και ως θαύμα μόνο από τον Θεό μπορεί να κατανοηθεί. Στην παρακίνηση της συζύγου του να μην υπομείνει άλλο τις συμφορές του, να βλασφημήσει τον Θεό και να πεθάνει, ο Ιώβ θα απαντήσει πως πρέπει ο άνθρωπος να δέχεται όχι μόνο τα καλά αλλά και τα κακά από τον Θεό. Παρ' ότι θεωρεί τον Θεό μακρινό, απρόσιτο και απόμακρο, ακόμη κι αν ταλαιτυεύεται κάποια στιγμή, πιστεύει στη

δικαιοσύνη του και τελικά τον εμπιστεύεται. Μόνον ο Θεός θα τον ακούσει, όταν ο ίδιος θα προσπαθήσει να του εκφράσει το παράπονό του, ότι άδικα υποφέρει. Θα τον ρωτήσει γιατί του το κάνει αυτό, ενώ ευνοεί τα σχέδια των ασεβών. Αναφερόμενος στα δεινά του, θα επικαλεστεί τον απόμακρο Θεό ή έστω έναν μεσίτη ανάμεσά τους, και θα απευθύνει αίτημα δικαιοσύνης του μέσω της προσωπικής συ-

William Blake, Οι φίλοι παρηγορούν τον Ιώβ, εικονογράφηση του Βιβλίου του Ιώβ (1821), National Gallery of Art, Washington (ΗΠΑ)

νάντησος με τον Θεό. Καθώς θεωρεί αθώο τον εαυτό του, θα επικαλεστεί τη δικαιοσύνη του Θεού, το έλεός του. Ο Θεός ανταποκρίνεται και τελικά τον δικαιώνει. Επικρίνει τους φίλους του Ιώβ, παρά τις διαφορετικές προδοκίες τους. Με τον τρόπο αυτό τονίζεται στο βιβλίο ότι ο Θεός βρίσκεται πάνω από τους ανθρώπους, είτε αυτούς που τον αμφισβητούν είτε αυτούς που τον επικρίνουν. Κανείς δεν μπορεί να επιπλήξει τον Θεό. Η βούλησή του είναι ελεύθερη και ανεξήγητη από τον άνθρωπο. Το βιβλίο του Ιώβ με τον τρόπο αυτό κατέδειξε ότι, στο θέμα της ύπαρξης του ανθρώπινου πόνου και της υπερνίκησης του κακού, η διδασκαλία της ανταπόδοσης, στο πλαίσιο της οποίας η παραδοσιακή ισραηλιτική σοφία υπό την επίδραση του Δευτερονομίου ταύτιζε τον σοφό με τον ευσεβή και τον δίκαιο, που δικαιώνονται, ενώ τον άφρονα με τον κακό, τον ασεβή και τον άδικο, που τιμωρούνται, στεκόταν ανεπαρκής να δώσει μια απάντηση. Για τον λόγο αυτό στον χώρο της έρευνας γίνεται λόγος για κρίση στην παραδοσιακή σοφία, κατά την εποχή μετά τη βαβυλωνία αιχμαλωσία και κυρίως κατά την εποχή συγγραφής του βιβλίου του Εκκλησιαστή (μέσα 3^{ου} αι. π.Χ. με 2^ο αι. π.Χ.). Το βιβλίο του Ιώβ τόνισε την ελευθερία του Θεού και την παντοδυναμία του. Μπροστά στο μεγαλείο του,

ο άνθρωπος ως δημιουργήμα του πρέπει να έχει επίγνωση των ορίων του. Σε περίπτωση που η ζωή του πέσει σε αναρχία, μπορεί να βασιστεί στο γεγονός ότι ο Θεός κρατά στο χέρι του τον κόσμο. Η τάξη του κόσμου δεν είναι πάντα κατανοητή από τον άνθρωπο, που δεν έχει παρά να εμπιστευτεί τον Θεό, ακόμη κι αν δεν έρχεται η ανταπόδοση σ' αυτήν τη ζωή. Σε μια μεταγενέστερη εποχή θα τονιστεί, ιδιαίτερα από την αποκαλυπτική σοφία, η βεβαιότητα της ανταπόδοσης μετά τον θάνατο.

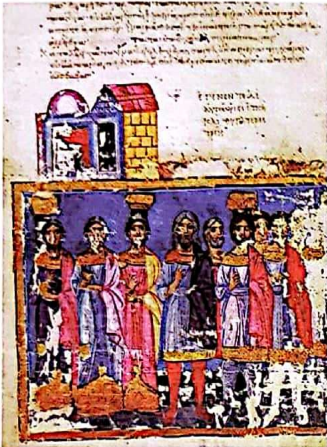
Μ.ΠΑΖ.

Βιβλιογραφία:

Χαστούπης, Α.Π., *Εισαγωγή εις την Παλαιάν Διαθήκην*, Αθήνα 1981, σ. 370-382. Fichtner, J., *Gottes Weisheit, "Hieb in der Verkündigung unserer Zeit"*, Stuttgart 1965, σ. 59. Kaiser, O., *Grundriss der Einleitung in die kanonischen und deuterokanonischen Schriften des Alten Testaments*, τ. 3, Gütersloh 1994, σ. 70-83. Müller, I., *Das hörende Herz*, Stuttgart 2006, σ. 52-53, 55 κ.ε. Παζάρσκ, Μ., *Από τη σοφία στο λόγο και το πνεύμα. Προβληματισμοί στη Σοφολογική Γραμματεία*, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 84-94. Preuß, H.D., *Einführung in die alttestamentliche Weisheitsliteratur*, Stuttgart/Berlin/Köln 1987, σ. 69-113. Rad, von G., *Weisheit in Israel*, Neukirchen-Vluyn 1985, σ. 267-292. Reiss, W., "Gott nicht kennen" im Alten Testament", ZAW 58 (1940/41) 93-98. *Σύντομη Εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη*. Επιλογή ενότητων από τη Βίβλο της Ιερουσαλήμ, μτφ. Δ. Καϊράκης, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 81, 89-94. Zimmer, T., *Zwischen Tod und Lebensglück*, Berlin/N. York 1999, σ. 164 κ.ε. Zimmerli, W., *Επίτομη Θεολογία της Παλαιάς Διαθήκης*, μτφ. Βασ. Στοιγιάννος, Αθήνα 1981, σ. 210-213.

Εικονογραφία. Ο Ιώβ, πρόσωπο της Παλαιάς Διαθήκης, περιγράφεται στο ομώνυμο βιβλίο του ως «άνθρωπος αληθινός, άμειπτος, δίκαιος, θεοσεβής, απεχόμενος από παντός πονηρού πράγματος», που υπέφερε τις μεγαλύτερες συμφορές, σταλμένες από τον διάβολο, κατά παραχώρηση του Θεού, προκειμένου να δοκιμαστεί η πίστη του. Οι συμφορές που έπληξαν τον Ιώβ και το πρόβλημα της θεοδικίας, που πραγματεύεται ο συγγραφέας του βιβλίου, κατέστησαν τον πρωταγωνιστή της ιστορίας πολύ δημοφιλή ήδη από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες. Έχει υποστηριχθεί ότι, λόγω του διαλογιστικού περιεχομένου του, το βιβλίο θα πρέπει να έχαιρε ιδιαίτερης δημοτικότητας μεταξύ των μοναχών της Ανατολής και με αυτό τον τρόπο μπορεί να εξηγηθεί εν μέρει ο μεγάλος αριθμός χειρογράφων του βιβλίου του Ιώβ. Από την άλλη, η ανταμοιβή του Θεού προς τον Ιώβ για την ακλόνητη πίστη και υπομονή του μέσω της αποκατάστασης της οικογένειάς και

της ευμάρειας, που είχε αρχικώς στερηθεί, αποτελεί προτύπωση της Ανάστασης του Χριστού. Για τον λόγο αυτό συναντούμε πολύ συχνά τη μορφή του Ιώβ σε τόπους και αντικείμενα ταφής, όπως είναι οι κατακόμβες και οι σαρκοφάγοι. Οι καλλιτέχνες, που θέλησαν να αποδώσουν εικαστικά τη μορφή του, φαίνεται πως ήντλησαν στοιχεία τόσο από τη βιβλική αφήγηση όσο και από απόκρυφα κείμενα, όπως είναι η *Διαθήκη του Ιώβ*.

Ο Ιώβ με τη σύζυγο και τα παιδιά του, μικρογραφία χρ., κώδ. 538, φ. 5ν, Μαρκιανή Βιβλιοθήκη, Βενετία

Στις κατακόμβες και στις σαρκοφάγους αποδίδεται συνήθως ο εικονογραφικός τύπος του άρρωστου Ιώβ, που κάθεται επάνω στην κοπριά ή σε σωρό από πέτρες, συνοδευόμενος από τη σύζυγό του, η οποία που κλείνει τη μύτη της λόγω της δυσωδίας, ή/και από έναν ή περισσότερους φίλους. Στα πιο γνωστά παραδείγματα ανήκουν οι ακόλουθες τοιχογραφίες: στη συναγωγή της Δούρας -Ευρωπού (240/5), στο cubiculum 78 στην κατακόμβη των Αγίων Πέτρου και Μαρκελλίνου (3^{ος} αι.), στο cubiculum III στην κατακόμβη της Κομμοδίλλης (4^{ος} αι.) και στο cubiculum C της κατακόμβης στη Via Latina. Στη σαρκοφάγο του Ιουνίου Βάσσου (Ρώμη, Σπύλαια Βατικανού, 359) και στην κατεστραμμένη σήμερα σαρκοφάγο της Ιονιναία Basilica στη Reims (367) εικονίζεται το ίδιο θέμα. Στη μνημειακή ζωγραφική συναντούμε τη σκηνή του Ιώβ με τη σύζυγό του και φίλους του στον ναό της Αγίας Σοφίας στην Τραπεζούντα (1260).

Τα εικονογραφημένα χειρόγραφα του βιβλίου του Ιώβ περιλαμβάνουν συνήθως μεγάλο αριθμό επεισοδίων, που αντιστοιχούν στον πρόλογο, στον επί-

λογο και στους διαλόγους της ιστορίας -σε κάποιες περιπτώσεις έχει εικονογραφηθεί μόνον ο πρόλογος και σε άλλες ο πρόλογος και ο επίλογος. Αυτά είναι: Βατικανό, Αποστολική Βιβλιοθήκη, κώδ. 749 (β' μισό 9^{ου} αι.), κώδ. 751 (τέλη 12^{ου}/αρχές 13^{ου} αι.), κώδ. 1231 (α' τέταρτο 12^{ου} αι.), κώδ. Palat. 230 (11^{ος}/12^{ος} αι.), Πάτριος, μονή Αγίου Ιωάννη Θεολόγου, κώδ. 171 (9^{ος} αι.), Βενετία, Μαρκιανή Βιβλιοθήκη, κώδ. 538 (905), Σινά, μονή Αγίας Αικατερίνης, κώδ. 3 (11^{ος} αι.), Ιερουσαλήμ, Πατριαρχική Βιβλιοθήκη, κώδ. Τάφου 5 (π. 1300), Άθως, μονή Μεγίστης Λαύρας, κώδ. Β100 (12^{ος} αι.) και μονή Βατοπεδίου, κώδ. 590 (13^{ος} αι.), Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο 164 (τέλος 12^{ου} αι.), Οξφόρδη, Βιβλιοθήκη Bodleian, κώδ. Barocci 201 (12^{ος} αι.), Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη, κώδ. 134 (13^{ος}-αρχές 14^{ου} αι.) και κώδ. 135 (1362) και Οξφόρδη, Βιβλιοθήκη Bodleian, κώδ. Laud. 86 (16^{ος} αι.). Αντιθέτως, τα χειρόγραφα που περιλαμβάνουν περισσότερους εικονογραφικούς κύκλους, παρουσιάζουν περιορισμένο αριθμό σκηνών -κυριαρχεί το επεισόδιο του άρρωστου Ιώβ που κάθεται στην κοπριά. Οι σημαντικότεροι είναι: οι Ομιλίες του Γρηγορίου Ναζιανζηνού, κώδ. 510 (Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη, 880-883), τα *Ιερά Παράλλαλα* του Ιωάννη Δαμασκηνού, κώδ. 923 (Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη, 9^{ος} αι.), η συριακή Βίβλος, κώδ. 341 (Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη, 6^{ος} αι./αρχές 7^{ου} αι.), η Βίβλος της Βασιλεύσας Χριστίνας της Σουηδίας, κώδ. Reg. gr. 1, φ. 461v (Βατικανή Βιβλιοθήκη, 10^{ος} αι.) και το Ψαλτήρι του Θεοδώρου στο Βρετανικό Μουσείο, Ms. Add. 19352, φ. 208 (1066). Δ.Μ.

Βιβλιογραφία:

Papadaki-Oakland, S., *Byzantine Illuminated Manuscripts of the Book of Job. A preliminary study of the miniature illustrations, its origin and development*, Athens 2009. Weitzmann, K., *Die byzantinische Buchmalerei des 9. und 10. Jahrhunderts*, Wien 1996. Leroy, J., *Les manuscrits syriaques à peintures conservés dans les bibliothèques d' Europe et d' Orient*, Paris 1964. LCI, τ. F-K, στ. 407-414. DACL, τ. VII.2, στ. 2555-2556.

Ιώβ. Ιεράρχες της Εκκλησίας της Ρωσίας.

1. Πατριάρχης Μόσχας. Ο Ιώβ (-08.03. ή 09.06.1607) ήταν ο πρώτος Ρώσος Πατριάρχης. Από το 1571 ήταν αρχιμανδρίτης της ιεράς μονής του Σίμωνος (Симонов монастырь, ιδρύθηκε το 1379) στη Μόσχα. Συνό-

δευε το τσάρο Ιβάν Δ' τον Τρομερό στα «πνευματικά» του ταξίδια (1530-1584). Ακολούθως κατέστη επίσκοπος της Κολύμνα (επισκοπή Κολομεϊσκίη). Στις 3 Ιανουαρίου 1586 έγινε αρχιεπίσκοπος του Ροσιόβ, και στις 11 Δεκεμβρίου 1587 μητροπολίτης Μόσχας.

Στις 26 Ιανουαρίου 1589, στον ιερό ναό της Κοίμησης της Θεοτόκου στο Κρεμλίνο ο Ιώβ ανακηρύχθηκε από τον Πατριάρχη της Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμία Β', Πατριάρχη Μόσχας και Πασών των Ρωσιών. Σε αυτήν την

Ο Πατριάρχης Μόσχας Ιώβ

ευλογία/τελετή ήταν επίσης παρόντες: ο Ρώσος τσάρος Θεόδωρος Ιβάνοβιτς (Федор Иванович 1557-1598), ο πρώτος υπουργός Μπορίς Θεόδωροβιτς Γοδουνόβ (1552-1605), αργότερα ιδρυτής του ρωσικού πατριαρχείου, ο μητροπολίτης Μομεμβασίας Ιερόθεος, ο Αρσένιος αρχιεπίσκοπος Ελασσόνας και Ρώσοι αρχιερείς. Η ανακήρυξη του Ιώβ σε Πατριάρχη ευλογήθηκε από τη Σύνοδο της Ορθόδοξης Εκκλησίας με επίσημο έγγραφο, το οποίο περιέχει 83 υπογραφές: των Πατριαρχών της Κωνσταντινουπόλεως, της Αντιόχειας, των Ιεροσολύμων (χωρίς την υπογραφή του αποθανόντος Πατριάρχη της Αλεξανδρείας,) μητροπολιτών, αρχιεπισκόπων και επισκόπων (по материалам Русского государственного архива древних актов, Архив Иностранной коллегии, Дела греческие №3, С. 179-190, 252).

Ο Ιώβ συμφωνούσε με τον Μπορίς Γοδουνόβ για θέματα εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας. Ήταν ικανός ρήτωρ, συνέγραψε τον *Βίο του Τσάρου Θεοδώρου Ιβάνοβιτσα*, και συνέβαλε σημαντικά στη διαμόρφωση

της ρωσικής γλώσσας ως γραπτού εκφραστικού μέσου. Στη δύσκολη εκείνη εποχή, που εξυφάνονταν πολιτικές συμμαχίες, προστάτεψε τον ρωσικό θρόνο από τον εκβιασμό του ψευδο-Δημητρίου Α' (του αυτοαποκαλούμενου Γρηγορίου Οτρεπίεβ - Γρηγορίου Οτρεπίεβ), τον οποίον αρνήθηκε να αναγνωρίσει ως διάδοχο του Ιβάν Δ' και να ευλογήσει την ενθρόνισή του. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, στις 7 Ιουνίου 1605 οργανώθηκε η καθαίρεση του Ιώβ. Μετά την καθαίρεσή του, ο ιεράρχης εξορίστηκε στο μοναστήρι της Κοίμησης της Θεοτόκου, 150 χμ. ΒΔ της Μόσχας, όπου και φυλακίστηκε. Σημειώνεται, ως συμβολικό σημείο, ότι η ημέρα της καθαίρεσης του Ιώβ ήταν και η γενέθλιος ημέρα του Νίκωνος, μελλοντικού πατριάρχη Μόσχας και μεγάλου μεταρρυθμιστή.

Ο Ιώβ αποφυλακίστηκε στις 14 Φεβρουαρίου 1607, κατόπιν εντολής του τσάρου Βασιλείου Δ' Σούισκι (Василий IV Шуйский) και επέστρεψε στη Μόσχα. Ήταν η εποχή του αιματηρού πολέμου για τη σωτηρία του ρωσικού θρόνου από τον τελευταίο αυτοτιποφορούμενο Μπολότνικοβ. Ο μισότυφος Πατριάρχης Ιώβ πρόλαβε να ευλογήσει τον ρωσικό λαό. Μετά τον θάνατό του ανακηρύχθηκε άγιος από τη Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία. Ε.Α.

Βιβλιογραφία:

Ανδρείτσένκο, Ε., *Ελληνικά δάνεια ορθόδοξου-εκκλησιαστικού περιεχομένου στην εξέλιξη της ρωσικής γλώσσας*, Αθήνα, 2012, σ. 36-42. Δημητράκοπουλος, Φ., *Αρσένιος Ελασσόνας (1550-1626). Βίος Έργα-Απομνημονεύματα*, Αθήνα 2007. Брокгауз, Ф. - Ефрон, И.А., *Иллюстрированный энциклопедический словарь*, М. 2006, σ. 318. Карамзин, Н.М., *История государства Российского Полное собрание сочинений в 18-ти томах*, М. 1998-2009. Никольский, Н.М., *История русской церкви*, М. 1985. *Новый энциклопедический словарь*, М. 2006, σ. 439.

2. Αρχιεπ. Κιέβου. Μητροπολίτης Κιέβου στο διάστημα 1620-31. Γεννήθηκε στη Γαλικία της Ουκρανίας και σπούδασε στην περίφημη σχολή του Λβοφ. Αργότερα δίδαξε ως καθηγητής στην ίδια σχολή, αφού σπούδασε για λίγο και στη δυτική Ευρώπη. Τότε έγραψε το πρώτο του έργο με τίτλο *Διάλογος περί της Ορθοδοξίας*. Το 1611 χειροτονήθηκε ιερέας στο Κιέβο. Το 1619 εκάρη μοναχός και ονομάστηκε Ιώβ. Λόγω της μόρφωσης και της άτεγκτης προσήλωσής του στην Ορθοδοξία έγινε σύντομα ηγούμενος στη μονή του Αγίου Μιχαήλ στο Κιέβο, κέντρο της Ορθόδοξης